

ΠΗΝΕΛΟΠΗ ΣΤΑΘΗ

Η ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ ΟΘΩΜΑΝΙΚΟΥ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΟΣ ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΙΑ

Στις μέρες ευφορίας που ζούμε όσον αφορά τις σχέσεις μας με τη γειτονική Τουρκία, προβάλλει έντονα ένα ερώτημα που μάς οδηγεί σε μια και μόνη διαπίστωση: πόσα λίγα γνωρίζουμε γι' αυτή τη χώρα, για τους ανθρώπους της και για τις νοοτροπίες οι οποίες οδηγούν στα ιστορικά γεγονότα. Κατά τη διάρκεια των ερευνών που σχετίζονται με την τουρκική ιστορία είναι ίσως απόλυτα δικαιολογημένο να μελετάμε θέματα που πηγάζουν από τα δικά μας ενδιαφέροντα αφού έτσι είναι δυνατό να έχουμε έναν κοινό παράγοντα επικοινωνίας είτε αυτός είναι θετικός είτε αρνητικός. Ζητούμενο, ωστόσο, παραμένει αναμφισβήτητο η έρευνα και η παρουσίαση θεμάτων και στην περίπτωση μας θεμάτων ιστορικών, που θα διαλευκάνουν τις όποιες απορίες μας σχετικά με τον τρόπο σκέψης των ανθρώπων με τους οποίους ήρθαμε σε επαφή ως έθνος, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, δηλαδή και στα διαστήματα ειρηνικής συμβίωσης, και κατά τη διάρκεια καταστροφικών πολέμων. Ένα απ' τα θέματα αυτά είναι ο τρόπος συγγραφής της ιστορίας, ή επιβολή αυτού του τρόπου στους συγγραφείς των σχολικών εγχειριδίων και στη συνέχεια ή διδασκαλία αυτής της ιστορίας σε σχολικό επίπεδο. Θα επιχειρήσω εδώ να παρουσιάσω¹ τις τάσεις που υπαγόρευαν την εθνική ιστοριογραφία, πάντα βέβαια, στη συγγραφή των σχολικών εγχειριδίων, αφού ευτυχώς, οι επί μέρους μελέτες των ερευνητών ιστορικών ακολουθήσαν μιαν άλλη ανεξάρτητη πορεία.

Η είκοσιδυάχρονη ιστορικός στη Μουσική Σχολή της Άγκυρας Αφέτ Ίνάν, πνευματική κόρη του Μουσταφά Κεμάλ, σε άρθρο της με τίτλο “Ο Μουσταφά Κεμάλ και η ιστορική θέση”² διηγείται τη γέννηση της

1. Μια πρώτη παρουσίαση αυτής της εργασίας έγινε στην ημερίδα της Έταιρείας Μελέτης Νέου Έλληνισμού Μνήμων, σε συνεργασία με το Πάντειο Πανεπιστήμιο, στις 29 Ιανουαρίου 2000 με θέμα: *Ιστοριογραφικές Προσεγγίσεις του Οθωμανικού Παρελθόντος*.

2. Afet İnan, “Atatürk ve Tarih Tezi”, *Belleten* 3(1939) σσ. 243-246.

κεμαλιστικής μεταρρύθμισης στην ιστορία με τὸ παρακάτω ἐπεισόδιο:

Τὸ 1928 σὲ ἓνα γαλλικὸ βιβλίο ιστορίας βρῆκα γραμμένο ὅτι οἱ Τούρκοι ἀνήκουν στὴν κίτρινη φυλὴ καὶ ὅτι κατὰ τὴν εὐρωπαϊκὴ ἀποψη εἶναι ἄνθρωποι δεύτερου, κατώτερου τύπου. Τὸ ἔδειξα στὸ Μουσταφὰ Κεμάλ καὶ τοῦ εἶπα ‘ἰσχύει αὐτό; Ὅχι δὲν εἶναι δυνατό’ μοῦ εἶπε, ‘πρέπει ν’ ἀσχοληθοῦμε μὲ αὐτό. Ν’ ἀσχοληθεῖς ἐσύ’.

Ἡ Ἀφὲτ Ἰνὰν μὲ τὴ δύναμη ποὺ τῆς ἔδωσε αὐτὴ ἡ παρότρυνση, κατὰ τὴν 6η συνέλευση τῶν Τουρκικῶν Ἑστιῶν³ (=Türk Ocakları) στὶς 26 Ἀπριλίου τοῦ 1930 ἔκανε τὴν ἐναρκτήρια ὁμιλία, ἡ ὁποία θὰ θεωρεῖται σημαντικὴ γιὰ πολλὰ χρόνια. Στὴν ὁμιλία αὐτὴ δήλωσε ὅτι ἡ ιστοριογραφία παρέχει τὴν καλλίτερη δυνατότητα γιὰ νὰ ἐνισχυθεῖ ἡ πραγματικὴ ιστορία τῶν Τούρκων, ἡ ἐθνικὴ τους ψυχὴ καὶ ἡ τουρκικὴ ὑπερηφάνεια. Στὴ συνέχεια καθώρισε τοὺς κύριους ἄξονες τῆς τουρκικῆς ιστοριογραφίας καὶ ἐξέθεσε τὸ περιεχόμενο τῶν ιστορικῶν θέσεων. Αὐτὲς ἦταν:

α) Ἡ ἀρχαιότητα τῆς τουρκικῆς ιστορίας καὶ ἡ εὐρύτητα τοῦ χώρου στὸν ὁποῖο ἐξαπλώθηκε, ἡ ὑπεροχὴ τῆς Κεντρικῆς Ἀσίας καὶ τῶν Χετταίων οἱ ὁποῖοι θεωροῦνται οἱ ἀρχαιότεροι Τούρκοι τῆς Ἀνατολίας,

β) ἡ πολὺ λαμπρὴ ιδιαιτερότητα τοῦ τουρκικοῦ πολιτισμοῦ, ὁ ὁποῖος μὲ τὴ διαμεσολάβηση τῶν Ἑλλήνων, τὴν ἀρχαία ἐποχὴ, γέννησε τὸν ἑλληνικὸ ἀκόμη καὶ τὸν Ῥωμαϊκὸ πολιτισμὸ.

Σ’ αὐτὴ τὴ συνέλευση ἐγίναν ἄλλες δύο ὁμιλίες οἱ ὁποῖες προώθησαν τὴν ἀποψη τῆς Ἀφὲτ Ἰνὰν βάσει τῆς ὁποίας: “ὁ Τούρκος εἶναι πολιτισμός, ὁ Τούρκος εἶναι ἱστορία”, καὶ ἐξυπηρετοῦσαν τὴν ἰδέα ὅτι κάθε λαμπρὸς πολιτισμὸς προσδιορίζεται ὡς τουρκικὸς (δηλαδή κάπως ἔτσι: αὐτὸς ὁ πολιτισμὸς εἶναι πολὺ λαμπρὸς πρέπει νὰ εἶναι τουρκικὸς), παράλληλα ἐγινε μιὰ προσπάθεια νὰ ἐξυψωθοῦν οἱ παλιοὶ τουρκικοὶ πολιτισμοὶ καὶ νὰ δημιουργηθεῖ ἓνα δόγμα ποὺ θὰ τόνιζε πάντα τὴν ἀρχαιότητα τοῦ τουρκικοῦ παρελθόντος (αὐτὸς ὁ πολιτισμὸς εἶναι τουρκικὸς ἄρα εἶναι πολὺ λαμπρὸς).

Εἶναι σαφὲς ὅτι ἡ περίοδος τοῦ μονοκομματισμοῦ στὴν Τουρκία, δη-

3. Οἱ “Τουρκικὲς Ἑστιές” ἰδρύθηκαν τὸ 1912 ἀπὸ μιὰ ομάδα φοιτητῶν τῆς Στρατιωτικῆς Ἰατρικῆς καὶ λειτούργησαν πρὶν ἀπὸ τὴν ἰδρυση τοῦ νέου τουρκικοῦ κράτους, πρωταρχικὸ σκοπὸ εἶχαν ν’ ἀντιταχθοῦν στὸ θεοκρατικὸ καθεστῶς τῆς ἐποχῆς, νὰ προωθήσουν τὴ γνώση μέσα ἀπὸ τὴν ἐρευνα, νὰ δώσουν στοὺς Τούρκους μιὰν ἐθνικὴ παιδεία, νὰ ἀνυψώσουν τὸ ἐπιστημονικὸ καὶ κοινωνικὸ ἐπίπεδο τοῦ τουρκικοῦ ἔθνους “γιὰ τὴν τελειοποίησι τῆς τουρκικῆς γλώσσας καὶ τῆς τουρκικῆς φυλῆς”. Fr. Geogon, “Les foyers Turcs a l’époque Kemaliste (1923-1931)”, *Turcica*, XV (1982), σσ. 168-215 καὶ Fr. Geogon, “Nationalisme et populisme en Turquie, l’expérience des Foyers Turcs (1912-1931)”, Gökalp A. (ἐκδ.), *De l’empire à la république, regards sur la Turquie*, Cahiers du GETC, 1(1984-85), σσ.19-29.

λαδὴ μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1923 καὶ 1946 εἶναι ἡ περίοδος τῆς ἐμφάνισης καὶ τῆς ὠρίμανσης τῆς κεμαλικῆς ιδεολογίας⁴. Αὐτὰ τὰ χρόνια ἐδραιώνεται ἡ ἄποψη ὅτι ἡ ἱστορία πρέπει νὰ γράφεται γιὰ νὰ ἐξασφαλίσαι μιὰ πολιτικὰ κατευθυνόμενη ἐκπαίδευση.

Τὸ 1930 ἰδρύθηκε ἡ Ἐπιτροπὴ Μελέτης τῆς Τουρκικῆς Ἱστορίας⁵, πού ἀποτελοῦνταν ἀπὸ ἱστορικοὺς ἀφοσιωμένους στὸ Μουσταφὰ Κεμάλ, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦταν καὶ ὁ γνωστὸς Γιουσούφ Ἀκτσουρα⁶.

Ἡ πρώτη ἐπιστημονικὴ ἐργασία αὐτῆς τῆς Ἐπιτροπῆς ἐκδόθηκε στὸ τέλος τοῦ 1930 καὶ ἦταν ἓνα χοντρὸ βιβλίο μὲ τίτλο *Οἱ Κεντρικοὶ Ἀξονες τῆς Τουρκικῆς Ἱστορίας*.⁷ Τὸ βιβλίο αὐτὸ τυπώθηκε μόνο σὲ 100 ἀντίτυπα, πού μοιράστηκαν στοὺς ἐκλεκτοὺς φίλους τῶν ἀρχόντων. Ἦταν ἡ πρώτη φανέρωση τῆς κεμαλιστικῆς θεωρίας γιὰ τὴν τουρκικὴ ἱστορία, αὐτὸ πού ὀνομάστηκε ἡ Τουρκικὴ Θέση Ἱστορίας καὶ στὰ Τουρκικὰ *Türk Tarih Tezi*. Τό περιεχόμενο αὐτῆς τῆς θέσης, περιληπτικὰ ἦταν τὸ ἑξῆς:

Ἡ ἱστορία τοῦ τουρκικοῦ ἔθνους δὲν εἶναι, ὅπως θέλουν πολλοὶ νὰ τὴν παραστήσουν, μόνο ἡ ἱστορία τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Ἡ τουρκικὴ ἱστορία εἶναι πολὺ παλαιότερη. Ὁ Τοῦρκος δὲν ἀνήκει στὴν κίτρινη φυλὴ· οἱ Τοῦρκοι εἶναι ἄνθρωποι πού ἀνήκουν στὴ λευκὴ φυλὴ. Οἱ κτήτορες τῆς σημερινῆς πατρίδας φέρουν τὶς ἴδιες ἰδιαιτερότητες μὲ τοὺς παλαιοὺς θεμελιωτὲς τοῦ πολιτισμοῦ. Οἱ σημερινοὶ Τοῦρκοι, πού εἶναι τὰ ἐγγόνια τῶν κατοίκων τῆς Κεντρικῆς Ἀσίας, ἀνήκουν στὴν οἰκογένεια τῶν ἀνθρώπων πού θεμελίωσαν τὸν παγκόσμιο πολιτισμό, στὸν ὁποῖο σημαντικὴ ἦταν ἡ συμβολή τους. Ὁ παγκόσμιος πολιτισμὸς εἶναι κοινὸ κτῆμα ὅλων τῶν ἀνθρώπων.

Εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι ὁ ἀριθμὸς σελίδων πού ἀφιερώθηκαν σ' αὐτὸ τὸ βιβλίο γιὰ τὴν ἱστορία τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας εἶναι μόλις

4. Σημαντικὸ βιβλίο γιὰ τὴν κατανόηση αὐτῆς τῆς περιόδου εἶναι τοῦ Mete Tunçay, *Türkiye Cumhuriyetinde Tek Parti Yönetiminin Kurulması 1923-1931*, Ἀγκυρα 1981. (= Ἡ ἱδρυση τῆς μονοκομματικῆς διοίκησης στὴν Τουρκικὴ Δημοκρατία).

5. *Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti*.

6. Σημαντικὸς ἱστορικὸς καὶ πολιτικὸς τοῦ κύκλου τῶν ἐθνικιστῶν, γεννήθηκε στὴ Ρωσία τὸ 1876 πέθανε τὸ 1935. Ἀπὸ τοὺς συνεργάτες τοῦ Μουσταφὰ Κεμάλ μὲ πλούσια δράση στὸν τομέα τῆς ἐθνικῆς ἀνόρθωσης. Μὲ τὸ ἔργο του ἀντέταξε τὸν Παντουρκισμό στὸν Πανοθωμανισμό καὶ τὸν Πανισλαμισμό, Fr. Georjeon, *Yusuf Akçura (1876-1935) Contribution à l'étude du mouvement national en Turquie au debut du XXe siècle*, Thèse pour le doctorat de IIIe cycle, Παρίσι 1978.

7. *Türk Tarihinin Anahatları* İstanbul 1930. Τὸ βιβλίο αὐτὸ κατηγορήθηκε ἀπὸ τὸν ἱστορικὸ İsmail Hakkı Uzun Çarşılı ὅτι εἶχε πολλὰ λάθη καὶ δὲν ἦταν βασισμένο σὲ ἱστορικὲς ἐρευνες.

πενήντα. Διακόσιες σελίδες αναφέρονται στα τουρκικά κράτη και στους πολιτισμούς τους και έκατό σελίδες στην τουρκική καταγωγή άλλων πολιτισμών, οί όποιοι, κατά κύριο λόγο, είναι πολιτισμοί που αναπτύχθηκαν στα έδάφη της Ανατολίας. Στο υπόλοιπο μέρος του βιβλίου παρουσιάζονται οί πολιτισμοί της Κίνας, της Ινδίας, της Περσίας και της Αιγύπτου. Δεν αναφέρεται καθόλου ό μεσαιωνικός και νεώτερος ευρωπαϊκός πολιτισμός⁸.

Τό βιβλίο αυτό, ώστόσο, δεν ίκανοποίησε τό Μουσταφά Κεμάλ και τούς ιστορικούς του κύκλου του. Θεωρήθηκε ότι χρειαζόταν νά στηρίζεται σέ ευρύτερη έρευνα για ν' αποφευχθούν κάποια σοβαρά λάθη. Παρ' όλα αυτά, ή θεωρητική και μεθοδολογική του προσέγγιση έγινε αποδεκτή, κι έπειδή πίστεψαν ότι έπρεπε νά διαβαστεί από ένα μεγάλο μέρος του τουρκικού λαού, μετατράπηκε σέ εισαγωγικό άρθρο τών 90 σελίδων. Τόν δέ επόμενο χρόνο, δηλαδή τό 1931, τυπώθηκε από τό κρατικό τυπογραφείο σέ 30.000 αντίτυπα και στάλθηκε στα σχολεία ως βοηθητικό βιβλίο.

Τά διδακτικά βιβλία, για την ιστορία, στα δέκα πρώτα χρόνια της Τουρκικής Δημοκρατίας δίνουν μια πολύ καλή ιδέα σχετικά με την ύλοποίηση της τουρκικής ιστορικής θέσης. Άραγε όμως, υπήρξαν υπερβολές στη σύνταξη της έθνικής τουρκικής ιστοριογραφίας; Άνεπιφύλαχτα υπήρξαν.

Στό βιβλίο *Ιστορία για τις Μέσες Σχολές* (τά Γυμνάσια δηλαδή) του 1936⁹ διαβάζουμε:

Η τουρκική φυλή που δημιούργησε τα μεγαλύτερα ρεύματα της ιστορίας, είναι μια φυλή που προστάτεψε τον έαυτό της περισσότερο από κάθε άλλη. Μολοντούτο στους ιστορικούς, αλλά και στους προϊστορικούς χρόνους αναμίχθηκε με φυλές που ζούσαν στα πλατιά έδάφη στα όποια εξαπλώθηκε καθώς και μ' αυτές που ζούσαν στα σύνορά της. Μόνο που έπειδή στις περισσότερες από αυτές τις αναμίξεις οί ιδιότητες της τουρκικής φυλής έμειναν αναλοίωτες, ή τουρκική φυλή δεν έχασε ποτέ την ιδιαιτερότητά της.

Στό ίδιο βιβλίο ό συγγραφέας Semseddin Günaltay ασχολείται με τις δυναστείες και τις αυτοκρατορίες της Κίνας και τών Ινδιών και μέ τά κράτη της Αιγύπτου και της Ελλάδας και δηλώνει ότι σ' αυτές τις δυναστείες ή τις αυτοκρατορίες υπήρχαν έσωτερικές ακαταστασίες και οί άνθρωποι αυτοί δεν μπορούσαν ποτέ νά έχουν καμιά όμοιογένεια. Για παράδειγμα οί Ινδοί δεν έχουν ούτε καν μια κοινή γλώσσα, δεν έχουν μια πραγματική ένότητα και

8. Büşra Ersanlı Behar, *İktidar ve Tarih, Türkiye'de "Resmi Tarih" Tezinin Oluşumu (1929-1937)*, Κωνσταντινούπολη 1992, σσ. 103-107 (= Έξουσία και ιστορία, ή δημιουργία της επίσημης ιστορικής θέσης στην Τουρκία (1929-1937)).

9. *Orta Mektep için Tarih I*, Κωνσταντινούπολη 1936, σσ. 20-21.

μιὰ κοινὴ ἱστορία. Καθὼς ἐπίσης καὶ οἱ Κινέζοι δὲν ἔχουν φυλετικὴ συνοχὴ καὶ μιὰ κοινὴ γλῶσσα. Στὸ ἴδιο βιβλίο γίνεται ἀκόμη φανερό ὅτι τὸν πολιτισμὸ στοὺς Κινέζους τὸν μετέδωσαν οἱ Τοῦρκοι. Χαρακτηριστικὸ τῆς ἱστοριογραφίας αὐτῆς τῆς ἐποχῆς εἶναι τὸ ὅτι στὸ παραπάνω βιβλίο, στὴν Ὀθωμανικὴ περίοδο παρουσιάζονται ἀρκετὰ ἀναλυτικὰ τὰ γεγονότα ποὺ διαδραματίζονται στὴν Εὐρώπη καὶ χρησιμοποιεῖται ὁ ὅρος “Ὁ ἀσθενὴς τῆς Εὐρώπης”, ποὺ συναντᾶμε στὰ δυτικὰ ἐγχειρίδια. Ὅσο γιὰ τὴν Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία, αὕτὴ συχνὰ ἀντιμετωπίζεται σὰν μιὰ ξένη αὐτοκρατορία ποὺ δὲν ἔχει καμιά σχέση μὲ τὸ τουρκικὸ παρελθόν. Ἡ Büşra Behar¹⁰ στὸ βιβλίο της *Ἐξουσία καὶ Ἱστορία* ἀναλύει αὐτὰ τὰ πρῶτα βιβλία ἱστορίας ὀνομάζοντάς τα “ὑποδειγματικὰ βιβλία ἱστορίας” τῆς περιόδου 1924-1932, παραθέτει τὰ περιεχόμενά τους καὶ προβαίνει σὲ κάποιες ἐκτιμήσεις. Τὰ βιβλία αὐτὰ εἶναι *Ἡ ἱστορία τῆς Τουρκίας*¹¹ ποὺ τυπώθηκε τὸ 1924 καὶ μέχρι τὸ 1929 ἔκανε τρεῖς ἐκδόσεις καὶ χρησιμοποιήθηκε στὰ σχολεῖα Μέσης Ἐκπαίδευσης. Τὸ δεύτερο παράδειγμα βιβλίου ἱστορίας ἐκείνης τῆς ἐποχῆς εἶναι αὐτὸ ποὺ ἀναφέρθηκε παραπάνω, ἔχει τίτλο *Οἱ κεντρικὲς Ἀρχὲς τῆς Τουρκικῆς Ἱστορίας*¹² καὶ ἐκπροσωπεῖ τὴν πρώτη φανέρωση τῆς κεραλιστικῆς θεωρίας στὴν ἱστορία. Αὐτὸ τὸ βιβλίο εἶναι ὁ προάγγελος τῆς τετρατόμου Ἱστορίας ποὺ μπαίνει στὰ σχολεῖα. Μερικὰ χρόνια ἀργότερα αὐτὸ τὸ τελευταῖο ἀπλοποιεῖται κάπως καὶ ἐμφανίζεται ὡς ἱστορία γιὰ τὴ Μέση Ἐκπαίδευση σὲ τρεῖς τόμους.

Συνοψίζοντας παρατηροῦμε ὅτι μετὰ τῶν ἐτῶν 1924-1932 ἐμφανίζονται στὴν οὐσία τρία βιβλία ἱστορίας καὶ ἀποτελοῦνται ἀπὸ δέκα τόμους. Στὰ βιβλία αὐτὰ ἐκφράζεται κατὰ κύριο λόγο ἡ Τουρκικὴ Θέση Ἱστορίας.¹³

Ὑπάρχουν, ὥστόσο, διαφοροποιήσεις ἀπὸ βιβλίο σὲ βιβλίο ποὺ ξαφνιάζουν εὐχάριστα τὸν ἀναγνώστη ὅπως στὸν πρόλογο τοῦ βιβλίου ποὺ ἔχει τὸν τίτλο *Ἱστορία τῆς Τουρκίας* καὶ χρησιμοποιήθηκε γιὰ τὴν τρίτη Γυμνασίου μετὰ τῶν ἐτῶν 1924-1929, οἱ συγγραφεῖς ἀναφέρουν ἐκεῖ ὅτι μέχρι τότε ἡ ἱστοριογραφία τῆς ὀθωμανικῆς περιόδου ἀναφερόταν στὰ γεγονότα μόνο ὡς ἀποτελέσματα πράξεων ὑψηλῶν προσώπων, σουλτάνων, βεζύρηδων, πριγκήπων, στρατηγῶν, ναυάρχων κ.λπ. πράγμα ποὺ δὲν εἶναι σωστό καὶ ὅτι αὐτοὶ ἀντιθέτως θέλουν νὰ διδάξουν στοὺς μαθητὲς ὅτι τὰ γεγονότα

10. Büşra Behar, ὁ. π. σσ. 98-116.

11. *Türkiye Tarihi*, γραμμένο ἀπὸ τοὺς Hamid καὶ Muhsin.

12. *Türk Tarihinin Ana Hatları* εἶναι ἀποτέλεσμα συλλογικῆς ἐργασίας.

13. Βλ. καὶ Semavi Eyice, “Atatürk’ün büyük bir tarih yazdırma teşebbüsü: Türk Tarihinin Ana Hatları”, *Belleten* 32(1968), σσ. 509-526. (= Ἡ προσπάθεια τοῦ Ἀτατούρκ νὰ ὑπαγορεύσει τὴ συγγραφὴ μιᾶς μεγάλης ἱστορίας: Οἱ κεντρικὲς Ἀρχὲς τῆς Τουρκικῆς Ἱστορίας).

και οι ειδήσεις συνεχίζουν άλυσιδωτά και όσο προχωρούν οι αιώνες δημιουργείται ασάφεια και πολυπλοκότητα¹⁴.

Το 1923 οργανώθηκε το πρώτο συνέδριο Τουρκικής Ιστορίας στην Άγκυρα με την πρωτοβουλία του Μουσταφά Κεμάλ και την επίσημη πρόταση του Υπουργείου της Παιδείας, στο Σπίτι του Λαού, με σκοπό να γίνει εύρεως γνωστή η Τουρκική Θέση Ιστορίας. Συνεδροί ήταν ως επί το πλείστο εκπαιδευτικοί· από αυτούς οι 198 ήταν καθηγητές στη Μέση Εκπαίδευση, οι 18 ήταν καθηγητές Πανεπιστημίου με τους βοηθούς τους και οι 25 μέλη της Τουρκικής Ιστορικής Εταιρείας. Σ' αυτό το Συνέδριο έγινε φανερό ότι τα εξέχοντα μέλη της Εταιρείας ήθελαν να γράψουν μιαν εύρεια και λεπτομερή Ιστορία, που θα υπερασπιζόταν την κεμαλιστική ιστορική θέση και παράλληλα θα φρόντιζαν να παραχθούν κατάλληλα βιβλία για όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης¹⁵. Η ανάγκη αυτή εκφράζεται πολύ γλαφυρά από τον εκπαιδευτικό İhsan Şerif:

Κύριοι ... Είναι περισσότερα από σαράντα πέντε χρόνια που διδάσκω ιστορία. Κάθε χρόνο σ' αυτή τη μακρά περίοδο ζω μερικές πολύ θλιβερές μέρες. Αυτές είναι οι μέρες κατά τις οποίες το μάθημά μου φθάνει στο θέμα των Τούρκων. Τότε ο τρόπος διδασκαλίας μου είναι άψυχος, χωρίς ένθουσιασμό. Και η αιτία; Η έλλειψη γνώσης τόσο της δικής μου όσο και των συναδέλφων μου σχετικά με το οροπέδιο της Κεντρικής Ασίας αυτής της έδω και χιλιάδες χρόνια προγονικής πατρίδας. Η γνώση αυτή δεν είναι δυνατό να κορέσει τη δίψα του έρωτα για το έθνος και την εθνικότητα ούτε τη δική μου ούτε των μαθητών μου. Εκείνες τις μέρες μελετώ, προσπαθώ, ρίχνομαι στα βιβλία για να νοιώσω κάποιον ένθουσιασμό, κάποια αγωνία. Όταν διαβάζω, ή κάθε σελίδα μπροστά στα μάτια μου είναι ένα πραγματικό οροπέδιο της Κεντρικής Ασίας. Πάνω σε κάθε λέξη ψάχνω κάποιο έγγραφο, κάποια πινακίδα, κάτω από κάθε γραμμή κάποιο μνημείο, κάποιο άγαλμα, κάποιον τάφο, κάποιο έρείπιο κοντολογίς κάτι που να δώσει υπερηφάνεια στον Τουρκισμό μου. Και ψάχνω...

Οι ώρες περνούν. Τέλος κουρασμένος κι απελπισμένος πετάω τα βιβλία σε μιαν άκρη.

Σ' αυτό το Συνέδριο οι εργασίες επικεντρώθηκαν σε τέσσερα κυρίως θέματα:

14. Hamid ve Muhsin, *Türkiye Tarihi*, Κωνσταντινούπολη 1930, σσ. VI-VII.

15. Το σύνολο των εισηγήσεων και των συζητήσεων δημοσιεύεται στο *Birinci Türk Tarih Kongresi, Kongrenin Zabıtları, Konferanslar, Münakaşalar*, 1932, Κωνσταντινούπολη 1932. Βλ. και Büşra Behar, *δ. π.* σσ. 119-125.

1. Στὸ θέμα τῆς χρήσης τῶν πηγῶν τῆς προϊστορίας καὶ τῆς ἱστορίας.
2. Στὴ συζήτηση σχετικά μὲ τὸ θέμα τῆς τουρκικῆς γλώσσας.
3. Στὴ συζήτηση σχετικά μὲ τὶς γεωγραφικὲς καὶ φυσικὲς ἀλλαγές ποὺ προκάλεσαν τὶς μεγάλες μετακινήσεις τῶν πληθυσμῶν τῆς Κεντρικῆς Ἀσίας.
4. Στὴ συζήτηση σχετικά μὲ τὰ διδακτικὰ βιβλία ἱστορίας ποὺ ἐκτυπώθηκαν ἐκεῖνο τὸ χρόνο.

Παρατηροῦμε ὅτι δὲν ἔγινε καμιὰ συζήτηση γιὰ τὸ ὀθωμανικὸ παρελθὸν τῆς χώρας.

Στὸ δεῦτερο Συνέδριο Τουρκικῆς Ἱστορίας ποὺ πραγματοποιήθηκε τὸ 1937, πέντε χρόνια δηλαδὴ ὕστερα ἀπ' τὸ πρῶτο Συνέδριο, καὶ κράτησε ἑξι μέρες, ἔγινε μιὰ προσπάθεια ἀπὸ ὀρισμένους ἱστορικοὺς νὰ προσεγγίσουν τὴν ἱστορία τῆς ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας μὲ κάποιο διεπιστημονικὸ τρόπο. Ὡστόσο, ἡ εἰκόνα ἦταν σαφής· ὑπῆρχε μιὰ γενικὴ ἀπροθυμία νὰ διενεργηθεῖ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα σχετικά μὲ τὴν ὀθωμανικὴ Ἱστορία. Μέσα σ' αὐτὸ τὸ πλαίσιο, χαρακτηριστικὴ ἦταν ἡ στάση τῆς Afet İnan, ἡ ὁποία ἀγνόησε σχεδὸν αὐτὸ τὸ κομμάτι τῆς ἱστορίας, ποὺ θεωρήθηκε γενικὰ “σκοτεινὴ περίοδος” καὶ ἀσχολήθηκε ἀποκλειστικὰ μὲ κάποια πολὺ δημοφιλῆ θέματα τῆς τουρκικῆς ἱστορίας, ὅπως τὸ χάρτη τοῦ Piri Reis.

Στὸ ἄρθρο της, μάλιστα, μὲ τίτλο “Μιὰ ματιά στὴν τουρκο-ὀθωμανικὴ ἱστορία”, ποὺ δημοσιεύθηκε στὸ περιοδικὸ *Ülkü*¹⁶, λέει ὅτι ἓνα ἀπὸ τὰ παλαιὰ τουρκικὰ ἐμιράτα ἱδρύσε αὐτοκρατορία ποὺ ἐπιβίωσε ἑξὶ αἰῶνες. Μόνο ποὺ οἱ ὀθωμανοὶ δὲν συμπαθοῦσαν πολὺ τοὺς Τούρκους. Ὅσο γιὰ τοὺς Εὐρωπαίους, αὐτοὶ περιφρονοῦσαν τοὺς ὀθωμανοὺς καὶ θεωροῦσαν βάρβαρους τοὺς Τούρκους. Αὐτὴ τὴν ἄποψη γιὰ τοὺς Τούρκους τὴν ἐστερνίστηκαν καὶ οἱ ὀθωμανοί. Ἔτσι οἱ Τούρκοι ἄρχισαν νὰ νοιώθουν ἓναν θαυμασμὸ γιὰ τοὺς Εὐρωπαίους. Παράλληλα ἡ ἱστορικὸς σημειώνει ὅτι ὅλα τὰ θετικὰ στοιχεῖα τῆς ὀθωμανικῆς Ἱστορίας ὀφείλονται στοὺς Τούρκους.

Βέβαια οἱ ὑπερβολές τῆς Afet İnan εἶναι ἀπόλυτα δικαιολογημένες, ἀφοῦ οἱ ἱστορικὲς προσεγγίσεις φέρουν τὴ σφραγίδα τῆς ἐντολῆς ποὺ τῆς δόθηκε ἀπ' τὸν ἴδιο τὸ Μουσταφὰ Κεμάλ κι ἡ ἐντολὴ αὐτὴ ἦταν πάνω ἀπ' ὅλα νὰ ἐνισχυθεῖ ἡ ἐθνικὴ τουρκικὴ συνείδηση καὶ νὰ δημιουργηθεῖ μιὰ ἐθνικὴ ἱστορία γιὰ τὴν καλύτερη γνώση τῆς πατρίδας καὶ τὴν προέλευση τοῦ ἔθνους¹⁷.

16. Afet İnan, “Osmanlı Tarihine bir Bakış ve Türk İnkılabı”, *Ülkü*, 10(1937), σ. 99.

17. Ἡ Afet İnan δίδαξε στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Κωνσταντινούπολης πρὶν ἀκόμη τελειώσει τὶς σπουδές της μὲ τὴν ἐπιμονὴ τοῦ Μουσταφὰ Κεμάλ παρόλο ποὺ ἡ ἴδια δὲν θεωροῦσε τὸν ἑαυτὸ της ἱκανὸ γι' αὐτό. Ἀργότερα πῆγε μὲ ὑποτροφία στὴ Γενεύη καὶ προετοίμασε διδακτορικὴ διατριβὴ μὲ τίτλο *L'Anatolie, le pays de la 'race' turque. Recherches sur les caractères anthropologiques des populations de la Turquie (enquête sur 64000 individus)*, Préface d'Eugène Pittard, Γενεύη 1941.

Μετά τὸ θάνατο τοῦ Μουσταφὰ Κεμάλ, τὸ 1938, παρατηροῦμε ὅτι ἀναπτύσσεται μιὰ ἱστοριογραφικὴ κίνηση ποὺ ἀποκαλεῖται “οὐμανιστική” καὶ ἀντιτίθεται, στὰ κρυφά, στὴν κεμαλιστικὴ ἱστοριογραφία, χωρὶς ὥστόσο καὶ νὰ τὴν ἀρνεῖται ὀλοκληρωτικά¹⁸. Κατὰ τὸ 1940 ὁ κεμαλιστικὸς ἐνθουσιασμὸς καὶ τὸ πάθος ἀρχίζει σιγὰ σιγὰ νὰ σβήνει. Οἱ διανοούμενοι μὲ τὴν ὑποστήριξη τῆς πνευματικῆς ἡγεσίας τους στρέφονται πάλι πρὸς τὴ Δύση. Μεταξύ τους ὁ εἰδικὸς τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Ἱστορίας Arif Müfit Mansel ἐτοίμασε μιὰ τελείως διαφορετικὴ σειρὰ διδακτικῶν βιβλίων ἱστορίας. Εἶναι τότε ποὺ ἄρχισε ἡ κίνηση τῶν κλασσικῶν, οἱ ὁποῖοι προχώρησαν στὴ μετάφραση καὶ ἔκδοση τῶν Ἑλληνικῶν, τῶν Λατινικῶν καὶ γενικὰ τῶν Δυτικῶν κλασσικῶν κειμένων. Αὐτὸ τὸ νέο πολιτισμικὸ ρεῦμα ἔβλεπε ὡς πραγματικὴ πηγὴ τοῦ πνεύματος τῆς Ἀνατολίας τὸν ἑλληνο-ρωμαϊκὸ πολιτισμὸ. Ἐνα ἀποτέλεσμα αὐτῆς τῆς κατάστασης σὲ σχολικὸ ἐπίπεδο ἦταν τὰ διδακτικὰ βιβλία ἱστορίας τῆς πρώτης λυκείου νὰ ἀναφέρονται σχεδὸν ἀποκλειστικὰ στοὺς πολιτισμοὺς τῆς Ἀθήνας καὶ τῆς Ρώμης. (Πρόκειται γιὰ τὸ βιβλίο τῶν Niyazi Aksit καὶ Emin Oktay γιὰ τὴν πρώτη λυκείου, ποὺ ἀπ’ τὸ 1950 ἕως τὸ 1981 ἔκανε πολλὰ ἐκδόσεις, καὶ ποὺ ἀπὸ τὶς 726 σελίδες του μόλις οἱ 300 ἀναφέρονται στὸν τουρκικὸ πολιτισμὸ).

Ἡ τουρκιστικὴ ἀντίδραση εἰς αὐτὸ τὸ οὐμανιστικὸ ρεῦμα, τὸ ὁποῖο χαρακτηρίστηκε ἐξωφρενικὸ, ἤρθε ὁργανωμένη μετὰ τὸ 1961 μὲ τὴν ἱδρύση τοῦ Ἰνστιτούτου γιὰ τὴν Ἑρευνὰ τῆς Τουρκικῆς Κουλτούρας. Τὸ Ἰνστιτούτο αὐτὸ μὲ τὸ μηνιαῖο περιοδικὸ τοῦ *Türk Kültürü* ἔχει ὡς κύριον μέλημα νὰ διαδώσει τὴν ἰδεολογία τῆς τουρκο-ισλαμικῆς σύνθεσης.

Ἡ τουρκο-ισλαμικὴ σύνθεση καὶ τουρκικὰ *Türk İslam Sentezi* μπορεῖ νὰ διακριθεῖ ἐν μέρει ὡς μιὰ ἀντίδραση στὴ Δύση¹⁹. Τὸ Ἰσλάμ γίνεται ἰδεολογία ὄχι ὅμως μόνο ὡς πρὸς τὶς ἀξίες ποὺ περιέχονται στὸ Κοράνι· στὸ προσκήνιο ἐμφανίζεται ἡ τουρκικὴ ἐθνικὴ κουλτούρα ὡς προϊόν τῆς σύνθεσης τοῦ Ἰσλάμ μὲ τὸ τουρκικὸ παρελθόν. Βάσει αὐτῶν τῶν ἀπόψεων, τὸ Ἰσλάμ εἶναι ἀνώτερο ἀπὸ τὸν τουρκικὸ πολιτισμὸ καί, ἂν δὲν ἦταν αὐτό, ὁ τουρκικὸς

18. Étienne Copeaux, *Türk Tarih Tezinden Türk-İslam Sentezine*, Κωνσταντινούπολη 1998, σσ. 81-83. (Βασισμένο στὴ διδακτορικὴ διατριβὴ ποὺ παρουσιάστηκε τὸ 1994 στὸ Πανεπιστήμιο Paris VIII μὲ τίτλο: *De l' Adriatique à la mer de Chine: les représentations turques du monde turc d' après les manuels scolaires d'histoire (1931-1993)*).

19. Γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ βλ. İbrahim Kafesoğlu, *Türk-İslam Sentezi*, Κωνσταντινούπολη 1985, Abdülkadir Donuk, “Kültürümüzde Türk-İslam Sentezinin Yeri”, *Milli Kültür Politikasındaki Yanhşlar*, Κωνσταντινούπολη, Aydınlar Ocağı Yayını, 1990, σσ. 25-42. Jacob Landau, *The Politics of Pan-Islam. Ideology and Organisation*, Ὁξφόρδη, 1990.

πολιτισμὸς δὲν θὰ ἐπιβίωνε· ἀλλὰ καὶ ὁ τουρκικὸς πολιτισμὸς προστάτευσε καὶ ἐνίσχυσε τὸ Ἰσλάμ καί, ἂν δὲν ὑπῆρχε ὁ τουρκικὸς πολιτισμὸς, τὸ Ἰσλάμ θὰ ἔπεφτε σὲ ἀδράνεια

Ἡ τουρκο-ισλαμικὴ σύνθεση, ἐμφανίστηκε ὡς δεσπόζουσα θεωρία ἐξ αἰτίας τοῦ κλίματος ποὺ δημιουργήθηκε μετὰ τὸ στρατιωτικὸ πραξικόπημα τῆς 12 Ὀκτωβρίου 1980 καὶ ἀνιχνεύεται σέ κάθε πολιτισμικὴ ἔκφραση μέχρι τὶς μέρες μας. Ἡ κυρίαρχη σκέψη ἦταν νὰ βελτιωθεῖ μὲ κρατικὴ παρέμβαση ἡ ἐθνικὴ παράδοση ποὺ εἶχε ἀλλοιωθεῖ καὶ νὰ διοχετευθεῖ στὰ διδακτικὰ βιβλία ἡ σκέψη τῆς τουρκο-ισλαμικῆς σύνθεσης ποὺ θεωρήθηκε ὅτι θὰ παρέδιδε τὸν ἰδανικὸ τρόπο ζωῆς, κι ὅχι, βέβαια, μόνο στοὺς μαθητές.

Ἄς δοῦμε τῶρα πῶς ἀναφέρονται στὴν Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία τὰ βιβλία τῆς περιόδου τοῦ πολυκομματισμοῦ μὲ γνώμονα τὴν τουρκο-ισλαμικὴ σύνθεση. Δύο εἶναι οἱ τάσεις: ἡ μία βλέπει στὸ Ὀθωμανικὸ κράτος τὴν ἀπόλυτη τελειότητα καὶ ἡ ἀντιμετώπισή του εἶναι ὑμνητικὴ, καὶ ἡ ἄλλη προσπαθεῖ νὰ μειώσει τὴ σημασία του καὶ νὰ ἐξυψώσει τὸ Τουρκικὸ παρελθόν :

Στὸ βιβλίο ἱστορίας τῆς Β' Λυκείου τοῦ Yüksel Turhal²⁰ παρατηροῦμε τὴν ἐγκωμιαστικὴ περιγραφή τῆς Ὀθωμανικῆς περιόδου.

Ἡ ὁργάνωση τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους ἦταν μὲ μιὰ καὶ μόνη λέξη τέλεια... δὲν ὑπῆρξε τὸ παραμικρὸ πλεονασμὸς ἢ ἡ παραμικρὴ ἔλλειψη στὴν ὁργάνωση τῶν τομέων διοίκησης, δικαιοσύνης, στρατοῦ.

Ἐνα ἀπόσπασμα ἀπ' τὸν ἴδιο συγγραφέα, καὶ ἀπὸ τὸ βιβλίο Ἱστορίας γιὰ τὰ ἐπαγγελματικὰ λύκεια, εἶναι χαρακτηριστικὸ δείγμα τῆς ἐπίδειξης τελειότητας:

Τὸ ὀθωμανικὸ κράτος, ποὺ μεγάλωνε συνέχεια, ἔφτασε στὰ χρόνια τοῦ Σουλεϊμάν τοῦ Μεγαλοπρεποῦς νὰ εἶναι μιὰ κοσμοκρατορία. Αὐτὴ τὴν ἐποχὴ οἱ Ὀθωμανοὶ μποροῦσαν νὰ δίνουν κατευθύνσεις στὴν παγκόσμια πολιτικὴ. Οἱ τόποι ποὺ ἀπλώνονται ἀπὸ τὴν Ἰνδονησία μέχρι τὴ Γαλλία καὶ μέχρι τὴν Ἀφρικὴ μπῆκαν ὑπὸ τὴ σφαῖρα ἐπιρροῆς τῶν Ὀθωμανῶν. Ἐντὸς τῶν ὁρίων αὐτῆς τῆς πλέον ἰσχυρῆς κοσμοκρατορίας ἐπικρατοῦσε μιὰ τέλεια τάξη, δικαιοσύνη καὶ ἄνεση. Τὸ Ὀθωμανικὸ κράτος ἦταν τὸ κέντρο τῆς· χωρὶς τὴ γνώση τῆς πρωτεύουσας δὲν γινόταν τίποτε. Ἀπὸ τὸ ὑλικὸ ἐνὸς ἀπομακρυσμένου κάστρου μέχρι τὴν ἀσχολία ἐνὸς ἀτόμου σ' ἓνα μικρὸ χωριὸ ὅλα ἦταν γνωστὰ στὴν κρατικὴ μηχανή²¹.

Στὰ ἐγχειρίδια διδασκαλίας γιὰ τὴν ἱστορικὴ περίοδο μετὰ τὴν Ἀλωση

20. Yüksel Turhal, *Tarih Lise 2*, Κωνσταντινούπολη Ders Kitapları 1989, σ. 64.

21. Gürkan Tekin-Yüksel Turhal, *Meslek Liseleri İçin Tarih*, Κωνσταντινούπολη, Ders Kitapları 1989, σ. 96.

αρχίζει συστηματικά να αναφέρεται ή παγκόσμια κυριαρχία των Ὁθωμανῶν καὶ νὰ καταγράφεται ὁ ὅρος αὐτοκρατορία μὲ τὴ δυτική λέξη *imparatorluk*, χωρὶς νὰ γίνεται προσπάθεια νὰ ἐξηγηθεῖ ὁ ὅρος καὶ νὰ φανερωθεῖ ὅτι αὐτὸ ἦταν ἀποτέλεσμα μιᾶς πολιτικῆς βούλησης, ἀλλὰ σὰν νὰ ἔγινε κατὰ σύμπτωση, λίγο πολὺ αὐτόματα, χωρὶς νὰ δίνεται μεγάλη σημασία στὶς ἐπιδιώξεις τοῦ Βαγιεζίτ καὶ τοῦ Μεχμέτ τοῦ Β΄. Ἔτσι οἱ συγγραφεῖς, ἄλλος λίγο ἄλλος πολὺ, προσπαθοῦν νὰ δηλώσουν ὅτι τὸ Ὁθωμανικὸ κράτος πῆρε τὴ θέση τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας. Ἡ μετάβαση στὴν ἔννοια τῆς αὐτοκρατορίας ἔγινε γιὰ πρώτη φορὰ τὸ 1931, ἀλλὰ γενικεύτηκε τὴ δεκαετία τοῦ 80 καὶ κυρίως ἀπὸ τὸ 1985 μέχρι τὸ 1993 μπῆκε σὲ ὅλα τὰ διδακτικὰ βιβλία ὡς ὅρος²².

Ἀπὸ τώρα καὶ στὸ ἐξῆς ἔγινε ἀποδεκτὸ ὅτι τὸ Ὁθωμανικὸ κράτος ἔγινε αὐτοκρατορία.

Ἀρχισε ἡ ἐποχὴ τῆς αὐτοκρατορίας. Ἔτσι τέθηκαν τὰ θεμέλια μιᾶς παγκόσμιας αὐτοκρατορίας.

Τὸ Ὁθωμανικὸ κράτος ὁλοκλήρωσε τὴν ἐποχὴ τῆς ἱδρυσῆς του καὶ ἔκανε τὰ πρῶτα βήματα πρὸς τὸ ὄραμα τοῦ νὰ γίνει αὐτοκρατορία.

Τέλος, τὸ 1993, ἡ Ἐπιτροπὴ Διδασκαλίας καὶ Ἀγωγῆς προσπάθησε νὰ βάλει μιὰ τάξη στὴ χρῆση τοῦ ὅρου Αὐτοκρατορία. Ζητήθηκε νὰ χρησιμοποιεῖται ὁ ὅρος Ὁθωμανικὸ Κράτος σὲ ὅλες τὶς βαθμίδες τῆς ἱστορίας, στὶς κεφαλίδες, στὶς σημειώσεις καὶ στὶς λεζάντες τῶν χαρτῶν. Ὡστόσο, στοὺς ἐθνικιστικοὺς κύκλους, ὅπου τὰ πράγματα εἶναι δύσκολο ν' ἀλλάξουν, βρίσκουμε ἀκόμη καὶ τὸ 1994 χωρὶς ὅπως:

Τὸ Ὁθωμανικὸ κράτος ἔγινε αὐτοκρατορία, καὶ ἀπ' τὸν καιρὸ τῆς Ἀλωσης τὸ Ὁθωμανικὸ κράτος ὁλοκλήρωσε τὴν περίοδο ἱδρυσῆς του καὶ ἔκανε τὰ πρῶτα βήματα πρὸς τὴ μετατροπὴ του σὲ αὐτοκρατορία.

Εἶναι παραδεκτὸ ὅτι ἡ Ὁθωμανικὴ ἱστορία δὲν ἀφορᾷ μόνο αὐτοὺς ποὺ κατοικοῦν στὴν Τουρκία ἀλλὰ εἶναι ἱστορία ὅλων τῶν λαῶν ποὺ κατοικοῦν μέσα στὸν γεωγραφικὸ χῶρο τοῦ Ὁθωμανικοῦ κράτους.

Ἡ βαλκανικὴ καὶ ἡ ἀραβικὴ ἱστοριογραφία εἶδε τὸ Ὁθωμανικὸ παρελθὸν τῆς Τουρκίας ὡς τὴν ἱστορία μιᾶς ἀποτυχημένης ἀποικιοκρατίας. Ἔτσι οἱ ἱστορικοὶ ἐπέλεξαν μέσα ἀπὸ αὐτὴ τὴ μακρὰ ἱστορία τὰ παραδείγματα ποὺ ἤθελαν, τὰ ἀξιολόγησαν καὶ ἔγραψαν τὴν ἱστορία ἀντιθέσεων καὶ ἀγῶνων ἀνάμεσα στοὺς ντόπιους πληθυσμοὺς, ἀπ' τὴν ἐμφάνισή τους στὸ προσκήνιο τῆς ἱστορίας μέχρι τὴν ἀπελευθέρωσή τους καὶ κυρίως κατὰ τὴ διάρκεια τῆς καταπιεστικῆς Ὁθωμανικῆς διοίκησης.

Ὅσο γιὰ τὴν σοσιαλιστικὴ ἱστοριογραφία, αὐτὴ ἐπηρεάστηκε ἀπὸ τὴ

22. Étienne Copeaux, ὁ.π., σσ.191-193.

ρωσσική ἱστοριογραφία καὶ τὴν ὑπέρμετρα ἐθνικιστικὴ ἱστοριογραφία καὶ ἔδωσε ὅλο τὸ βάρος της στὴν Ἑλληνικὴ καὶ Αἰγυπτιακὴ ἱστορία.

Καὶ οἱ δύο προσεγγίσεις παρουσιάζουν τὶς ὁμάδες ποὺ ἦταν ἱκανοποιημένες μὲ τὴν Ὀθωμανικὴ διοίκηση ὡς μειοψηφίες καὶ ὡς σύνολο συνεργαζομένων ἀτόμων. Βέβαια, μὲ βάση τὶς ἐργασίες ποὺ στηρίζονται σὲ ἔγγραφα, γίνεται φανερό ὅτι τουλάχιστον μέχρι τὸν 19ο αἰώνα ἡ θέση αὐτὴ ἐπιδέχεται καὶ ἄλλες ἐρμηνεῖες.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἱστοριογραφία τῆς Τουρκίας ποὺ εἶναι ἡ μεγαλύτερη κληρονόμος τῆς Ὀθωμανικῆς ἱστορίας, ἡ νέα τάξη ποὺ δημιουργήθηκε μετὰ τὴν κατάρρευση τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους, ὅπως κάθε νέα τάξη, δημιούργησε ἓνα παλαιὸ κατεστημένο. Ἡ νέα τάξη ἀσχολήθηκε μὲ θέσεις οἱ ὁποῖες θὰ ἀναζωογονοῦσαν καὶ θὰ παρουσίαζαν βελτιωμένο τὸ ὀθωμανικὸ παρελθόν. Παρουσιάστηκαν οἱ προοθωμανικοὶ τουρκοὶ καὶ ἀνατολίτικοι πολιτισμοὶ ὡς τὸ λαμπρὸ παρελθόν, ποὺ θὰ ἀντικαθιστοῦσε τὴν ὀθωμανικὴ ἱστορία.

Αὐτὴ ἡ ἱστοριογραφία ξεκίνησε ἀπὸ τὸ ἔθνος-κράτος καί, χρησιμοποιοῦντας τὶς ἀξίες του, ἀσχολήθηκε μὲ τὴν ὀθωμανικὴ ἱστορία καὶ ἀντιμετώπισε τὸ παρελθόν θεωρῶντας ἀναπόφευκτη τὴν πτώση τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Μέχρι πρὶν ἀπὸ μερικὰ χρόνια, οἱ ἱστορικοὶ ἔγραφαν ἱστορία, χωρὶς νὰ ἐπηρεάζονται ἀπ' τὶς κοινωνικὲς πραγματικότητες τῆς ἐποχῆς, τὸν ὀρισμένο τόπο καὶ χρόνο. Ξεκινοῦσαν ἀπ' τὴν μενολιθικὴ ἀντιμετώπιση καὶ τὶς πολὺ ἀκαμπτές γενικεύσεις σχετικὰ μὲ τὴν ἀδιάκοπη συνέχεια τῆς ὀθωμανικῆς ἱστορίας ἐπὶ 600 χρόνια.

Μὲ τὸ κλείσιμο αὐτῆς τῆς σύντομης παρουσίας γίνεται σαφές ὅτι τὸ θέμα δὲν ἔχει καλυφθεῖ πλήρως. Ἀπέφυγα συστηματικὰ νὰ ἀναφέρω τὸ πλῆθος τῶν Τούρκων ἱστορικῶν ποὺ ἀκολουθοῦν τὴ μιὰ ἢ τὴν ἄλλη ἀντιμετώπιση τοῦ ὀθωμανικοῦ παρελθόντος, τὴν ὑμνητικὴ δηλαδή ἢ τὴν οὐδέτερη καὶ ἐπίπεδη. Ὁ Στέφανος Πεςματζόγλου στὸ βιβλίο του *Ἰδεολογία καὶ Ρητορεία*²³ παρουσίασε ὅλη τὴ δυτικὴ βιβλιογραφία, ἡ ὁποία ἀναλύει τὶς ἰδεολογικὲς τάσεις τῆς ἱστορίας στὴν Τουρκία, καθὼς καὶ τὸ βιβλίο τοῦ Turgut Özal, *La Turquie en Europe*²⁴. Ζητούμενο εἶναι, ὥστόσο, πάντα ἡ μαρτυρία τῶν τουρκικῶν κειμένων.

Εἶναι σαφές ὅτι ἡ ἱστοριογραφία στὴν Τουρκία, εἴτε ξεκινάει ἀπὸ τὸ ἔθνος-κράτος καὶ ἐρευνᾷ τὸ ὀθωμανικὸ παρελθόν εἴτε εἶναι προσανατολι-

23. Στέφανος Πεςματζόγλου, *Εὐρώπη - Τουρκία, Ἰδεολογία καὶ Ρητορεία, Οἱ ἀντιλήψεις τῶν τουρκικῶν πολιτικῶν δυνάμεων γιὰ τὴν εὐρωπαϊκὴ κοινότητα 1957-1993*, βιβλίο δεύτερο, Ἀθήνα 1993.

24. Τὸ βιβλίο παρουσιάζεται καὶ ἀναλύεται διεξοδικὰ στὸ Στέφανος Πεςματζόγλου, *Εὐρώπη-Τουρκία, Ἀντανακλάσεις καὶ Διαθλάσεις, Ἡ στρατηγικὴ τῶν κειμένων*, βιβλίο πρῶτο, Ἀθήνα 1993, σσ. 351-390.

σμένη στο να δημιουργήσει μια όθωμανική ιστορία όπου όλα είναι τέλεια, δεν δίδει στους αναγνώστες της τη δυνατότητα να την κατανοήσουν και να οδηγηθούν σε συμπεράσματα. Βέβαια, όπως συμβαίνει και άλλου, άλλη είναι ή ακαδημαϊκή ιστοριογραφία που υπόκειται στην κρίση της επιστημονικής κοινότητας και άλλη είναι ή ιστοριογραφία προς χρήση των μαθητών, όπου τίθεται πάντα θέμα δοτής ιδεολογικής κατεύθυνσης.

Τα τελευταία χρόνια συμπόσια και συζητήσεις για το θέμα των διδακτικών βιβλίων βλέπουν τη δημοσιότητα με αναλύσεις και προσεγγίσεις. Τέτοιο είναι το βιβλίο του Salih Özbaran, *Η ιστορία και ή διδασκαλία της*²⁵, το συμπόσιο του Buca του 1994, *Η διδασκαλία της Ιστορίας και τα διδακτικά βιβλία*²⁶, το συμπόσιο της Κωνσταντινούπολης του 1995 *Η ιστορική Εκπαίδευση και το θέμα του "άλλου" στην ιστορία*²⁷, και το καλύτερο στο είδος του το βιβλίο του Etiènne Coreaux, *Από την τουρκική θέση Ιστορίας στην Τουρκο-ισλαμική Σύνθεση*.

Θα κλείσω αυτή την παρουσίαση με ένα απόσπασμα, που καταδεικνύει τον τρόπο με τον οποίο ένα βιβλίο προσπαθεί να δημιουργήσει το μύθο της τελειότητας του Όθωμανικού κράτους:

Όταν οί Όθωμανοί έγιναν κράτος, οι σουλτάνοι που ανέρχονταν στο θρόνο για να εμποδίσουν τη διάσπαση του κράτους άρχισαν να εξαφανίζουν από προσώπου γης τ' αδέρφια τους που θα μπορούσαν να διεκδικήσουν την εξουσία. Ίσως να εξαφανίστηκαν έτσι ένα δυο άτομα, αλλά εμποδίστηκαν οί αναπόφευκτοι εμφύλιοι πόλεμοι και το ματοκύλισμα, που παρατηρούνται σ' όλα τα άλλα τουρκικά κράτη²⁸.

Έτσι παρουσιάζεται στους μαθητές ή αδελφοκτονία και αποσιωπάται το γεγονός ότι ο Μουράτ ό Γ' την ημέρα της ενθρόνισής του σκότωσε τὰ πέντε αδέρφια του και ό γιός του ό Μεχμέτ ό Γ' την ημέρα της ενθρόνισής του έπνιξε τούς 19 αδελφούς και περισσότερες από τις 20 αδελφές του!

25. Salih Özbaran, *Tarih ve Öğretimi*, Κωνσταντινούπολη 1992.

26. 1994 Buca Sempozyumu, *Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları*, Κωνσταντινούπολη 1995.

27. 2. Uluslararası Tarih Kongresi, 8-10 Haziran 1995 İstanbul, *Tarih Eğitimi ve Tarihte Öteki Sorunu*, Κωνσταντινούπολη 1998.

28. Yüksel Turhal, ό.π. σ.196.

ABSTRACT

Penelope Stathis, *The Ottoman Past in Turkish Historiography*

After the establishment of the modern Turkish state and between the years 1923-1946, the aim of kemalistic ideology was to produce a national history, which would ensure a politically guided education. In 1930 a Committee for the study of Turkish History was founded under the auspices of Mustafa Kemal himself, and consisted of historians devoted to him. The first work of this Committee was the publications in a restricted number of copies of a book entitled "The Central Axis of Turkish History", which was the first appearance of kemalistic ideology concerning Turkish history. This ideology was named *The Turkish Thesis for History*. Some years later the *Turkish-Islamic Synthesis* made its appearance as a dominant ideology in school history books.

An attempt is made in this article to present and analyze these different trends in Turkish history as they are represented in the first history books and the first conferences on Turkish history. In the meantime, through a content analysis of specific fragments from the above mentioned history books we try to approach the way school history deals with the Ottoman past the last decades. Needless to say that the independent history books and articles on modern Turkey comply with international principles of objectivity in historical writing.

AKADEMIA AΘΗΝΩΝ

